

Slyšet v Praze cvrčky

26.6.2024 - | Městská část Praha 7

„Vše, co se na Zemi pohybuje, rozechvívá vzduch. Každý pohyb, jenž způsobuje chvění o frekvenci větší než šestnáct kmitů za sekundu, je slyšitelný. Svět je tudíž plný zvuků. Poslouvejte. Otevřeně a pozorně poslouvejte všechno, co se chvěje,“ těmito slovy kanadský skladatel a pedagog Raymond Murray Schafer ve své knize *The New Soundscape* (Nová zvuková krajina, 1969) nabádá své studenty k pozornému poslechu. Schválně to zkuste sami. Zavřete na chvíli oči a soustředte se na zvuky kolem sebe. Na ty vám milé nebo nemilé, libozvukné i kakofonické. Podle toho, co uslyšíte, se vám nejspíše také podaří přibližně určit a popsat místo, na kterém se nacházíte - park, rušnou ulici, nábřeží řeky nebo tichý interiér kostela. Možná ale uslyšíte jen nejasnou a neurčitou zvukovou šed' moderního města.

Ladíme zvuk

„Vzdejme hold novému orchestru současnosti - světu zvuků! A jeho muzikantům - všem a všemu, co vytváří zvuk!“ prohlašoval Murray Schafer. Tento průkopník přemýšlení o zvucích kolem nás rozlišoval vhodné a nevhodné podoby zvukové krajiny (low fidelity, „lo-fi“, a high fidelity, „hi-fi“). Co si pod nimi představit? Je to jednoduché. Hi-fi je takové akustické prostředí, kde k uchu naslouchajícího doléhají zvuky, které lze posoudit a popsat jako jasně rozlišitelné, zřetelné, rozpoznatelné. Posluchač je dokáže směrově i prostorově určit, pozná, jestli je to zvuk přicházející z dálky, nebo z blízka. Pro lo-fi krajinu je naopak příznačné, že k uchu posluchače přicházejí zejména blízké, hlasité zvuky, které rozostřují a snižují horizont slyšitelnosti. „Vzdálené či slabší zvuky jsou potlačeny nebo zcela přehlušeny hlukem. A proto Murray Schafer nabádá, abychom naše městská prostředí ladili, podobně jako ladíme své hudební nástroje. Je nutné je upravit a udržovat tak, aby zněla pokud možno bohatě a rozeznatelně, jako když posloucháme hudbu přehrávanou na kvalitní hi-fi aparatuře,“ uvádí Miloš Vojtěchovský v textu *Akustická ekologie města v době klimatických změn*, jenž byl uveřejněn v publikaci *Praha adaptovaná - Dobrymi zmenami k zitelnému mestu* (2022).

Z řady průzkumů vychází, že zvukové prostředí označované jako lo-fi v dnešní době ve městech převládá. Ze silničních okruhů se na nás valí hluboké frekvence motorů aut, ve dne v noci slyšíme hukot přistávajících a vzlétajících letadel, houkání sirén záchranných nebo policejních aut, pronikavé vibrace stavebních prací, hlasitá reprodukováná hudba nás pronásleduje v restauracích i ve veřejných prostorech. Města na současnou dopravu nebyla pochopitelně uzpůsobena, protože městská zástavba a dopravní síť vznikaly v dobách, kdy hladina hluku byla asi obecně nižší. I když továrny z center většinou zmizely, domovní bloky a rezidenční čtvrti často zůstávají v bezprostředním okolí rušných komunikací, takže dopravní hluk vládne nejen na ulici, ale proniká i do našich bytů. Nadměrná hladina hluku je důležitý projev krize života ve městě, se kterým se urbanisté a architekti musí utkat, vyzývá Vojtěchovský.

Zvukový smog

Slovem hluk máme tendenci označovat všechny nepříjemné zvuky. A že se jich v našem okolí vyskytuje početně. Rostoucí hluk ve Vancouveru na přelomu 60. a 70. let dovedl Murrayho Schafera k hlubšímu zájmu o to, jaké je a jak se proměňuje zvukové prostředí našich měst. Na Simon Fraser University vznikl z jeho iniciativy World Soundscape Project, který se od boje proti hlukovému smogu přesunul ke komplexnějšímu zkoumání zvuků v ekologickém kontextu. Z kanadského environmentalisty se tak rázem stal duchovní otec akustické ekologie, který celý svůj následující život zasvětil boji proti zvukovému smogu a hluku.

Nejhlasitější vyhrává

Město hraje nekonečnou symfonii, do níž přispívá každý z nás – ať už vědomě či nevědomě. Samotná příčina hluchosti však tkví i v naší bezohlednosti vůči prostředí a ostatním lidem a také v posunutém prahu naší zvukové citlivosti. Jak tvrdil sám Murray Schafer, naše města se stala kanály, jimiž protékají splašky zvuku. Procházíme-li se centrem Prahy, útočí na nás ze všech stran agresivní zvukové projevy. Z obchodů se suvenýry se valí úderné beaty, opilci halekají své nesmyslné odrhovačky, elektronická hudba láká k návštěvě obchodů, a to vše se mísí se všudypřítomným hlukem dopravy. Jedinou možností úniku se zdá být úprk do zastrčené vedlejší uličky. Není divu, že se od tohoto hlukového marastu řada z nás snaží izolovat nasazením sluchátek na uši a poslechem vlastní hudby, která okolní hluk vytěsňuje. Vítězem se zkrátka stává ten, kdo druhého přehluší.

Ohlušující městské koktejly v nás zpravidla vyvolávají nepříjemné pocity, a kdykoli se ocitneme v jejich blízkosti, snažíme se od nich utéct. Zvukové znečištění pro nás není jen obtěžující, ale představuje i nezanedbatelné zdravotní riziko. Působí na nás, aniž bychom to věděli. Hluk sice na rozdíl od prachových částic nebo emisí dusíku nezpůsobí astma nebo rakovinu plic, ale jeho vysoké dávky zvyšují stres a mohou souviset s rozvojem nespavosti nebo deprese. Problém nadměrného hluku se podle měření Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy týká téměř sto tisíc Pražanů. Detailnější informace naleznete v samostatném boxu Zvuková znečištění.

Tak tiše, než...

„Zdravá“ zvuková krajina, tak jak ji definovala Mezinárodní komise pro biologické vlivy hluku (International Commission on Biological Effects of Noise), mimo jiné podporuje zdraví, umožňuje klid a odpočinek, vytváří podmínky vhodné pro učení i práci, podporuje dobrou orientaci, umožňuje pocit bezpečí a soukromí a stimuluje sociální interakce. „Jde o kvality a hodnoty spojené s životním stylem ve městě, o které obecně usilujeme a na kterých se shodne většina respondentů. Měly by vytvářet město, jehož ústrojnost není založena na efektivitě a kvantitativním rozrůstání, ale na principech ekologické a ekonomické zdrženlivosti a udržitelnosti,“ píše Vojtěchovský v publikaci Praha adaptovaná a dále dodává: „... v takovém městě, kam se navrátí květinové trávníky, stromy a s nimi také biodiverzita a klid, budou také bohaté a stimulující zvukové krajiny.“

Plánujeme zvuk

Dominantním smyslem v západní kultuře je především zrak – jím vnímáme architekturu, město nebo prostor nejsilněji. Málokdy je tak zvukové prostředí zohledňováno při snaze zvyšovat kvalitu života ve veřejném prostoru. Přesto však zůstává jako nevědomá zkušenost v pozadí a je zásadní pro prožívání našeho okolí.

V městském plánování má otázka hluku a hlukového znečištění své místo, ale často pouze v mezích omezování nebo odstraňování. Vzniká řada protihlukových opatření nebo se vytvářejí akční plány pro snižování hluku. Ke sledování znečištění slouží také různé hlukové mapy. Co kdybychom ale vytvářeli prostředí, které by stimulovalo zvuky příjemné našim uším? Pomohlo by to zvýšit kvalitu života ve městě?

Studie věnující se tomuto tématu často docházejí k závěrům, že právě přírodní zvuky, jako jsou zpěv ptáků a dalších zvířat, hukot vody nebo šum listů, lidé považují ve městě za příjemné a žádoucí. Okolní prostředí na nás totiž působí uklidňujícím dojmem, když kolem sebe máme přirozené zvuky. „Nejpodstatnější sluchovou zkušeností vytvořenou architekturou je klid,“ píše finský architekt Juhani Pallasmaa v knize Oči kůže. Architektura a smysly (2012). Město by mělo uspokojovat nejen ty, kteří vyhledávají pulzující živá místa, ale i poskytovat úkryty před ruchem, kde lze hlouběji naslouchat přírodě.

Akustická ekologie

Musíme si přiznat, že ve 21. století sice nelze hluk úplně potlačit, ale zcela jistě je v našich silách

zmírnit jeho škodlivost. Jak toho dosáhnout? V první řadě je třeba pozorně naslouchat. „Máme sluch, který nám slouží k vnímání okolního prostředí, a pokud se na něj zaměříme, může to ovlivnit naše chování. Doufám, že znovu objevíme zvukové prostředí, v němž žijeme, budeme si ho vážit a chránit ho,“ proklamoval Murray Schafer.

Skrytá a nepoznaná zvuková zákoutí města může odhalovat každý z nás. Stačí se zastavit a otevřeně naslouchat všem zvukům, které nás obklopují. Ačkoli se v nejbližší době veřejný prostor jen tak nestane naší dominantní hudební kulisou, na poli zvukového a performativního umění i experimentální hudby si zvuky našeho prostředí, potažmo jejich nahrávky, již vydobýly důležitou pozici. Vydáte-li se tedy do terénu objevovat fascinující sonické krajiny, můžete je zaznamenat a podělit se o ně s ostatními na internetové stránce Sonicity.cz, kterou založila Asociace Mlok s cílem zmapovat zvuková prostředí Prahy i jejího okolí. Více o tomto a dalších zvukových projektech si můžete přečíst v boxech Zvuky Prahy a Města a paměť.

Všechny umělecké zvukové projekty, ať již zkoumají jakékoli zvukové prostředí, mají něco společného – vytvářejí kolem sebe komunity lidí, již jsou fascinováni zvukem skutečného světa. Mnohdy chtějí do své tvorby vetknout záznam o měnícím se světě, o zákoutích a místech, kde to podivuhodně zní, o planetě, na jejíž krásy a krize stojí za to ukazovat. Taky to jsou lidé, kteří tuší, že zvuk a naslouchání jsou mocným prostředkem poznání i snění, prostředkem, který stojí za to neignorovat, a to i v éře plné obrazů a vizuality.

Hledání ticha ve městě

I místo, kterým denně procházíte, se vám díky těmto umělcům může ukázat z jiné perspektivy. Jedním z nich je Michal Kindernay, jehož výstava Zvuková kontaminace byla letos k vidění na zdech galerie Artwall. Jednalo se o zvukové otisky pražských ulic, náměstí a mostů. Výsledné kompozice, zvukové mapy vznikaly během autorových procházek Prahou motivovaných hledáním ticha v hluku velkoměsta. „Začal jsem si hledat vlastní zkratky městem. Nehledal jsem nejkratší způsob, jak se někam dostat, ale přistihl jsem se, že jsem hledal trasy, které mě dostaly na tišší místa. Vyhýbal jsem se rušným ulicím a procházel jsem parky, i když to často znamenalo, že ta trasa byla delší,“ říká autor v rozhovoru pro Český rozhlas Vltava. Pokud by vám Kindernayova výstava unikla, můžete si původní zvukové záznamy pustit na webových stránkách galerie. Autor výstavy k tomu dodává: „Kreslím na zvukové mapě města. Slyším jeho klidové zóny i hlukové bariéry. Hledám zkratky ze systému. Jako chodec/městský lovec při stopování klidu/zvířete hledám lehce přehlédnutelné otisky zvuků v městském hluku a barvy ohrožených zvukových spekter.“

Dalším z výrazných autorů je Tomáš Šenkyřík, který studuje akustickou krajinu jižní Moravy. V roce 2016 vydal album Hrklávka, které skrze terénní nahrávky zachycuje přírodní ráz krajiny poblíž Rusavy, kde autor strávil kus svého dětství. Nahrávky si můžete pustit třeba na Bandcampu. Nyní v Domě umění města Brna přichystal velkou zvukovou výstavu s názvem Zvukové krajiny Brna, zvuky lidské a mimolidské. Jde o jeden z nejsoustředěnějších projektů, kdy nějaká velká umělecká instituce u nás říká, jak důležité je mapování našeho dnešního života a společnosti zvukem. „Jedná se o dvě zvukové instalace. Tématem jsou zvukové krajiny Brna, prolínání biofonie – tedy zvuků ptáků a nelidských živočichů, geofonie – což jsou přirozené nebiologické zvuky, déšť nebo vítr, a antropofonie – zvuky lidí, motorů, zkrátka městský noise. Taky jsem se zaměřoval na to, jak zní město zcela na okraji a poté blíž a blíž k centru, kde jsem zase zkoumal, jak zní ptactvo v akustice, kterou vytváří dlažba, kámen,“ říká Tomáš Šenkyřík. Výstavu si v Domě umění města Brna můžete prožít do 14. července.

Hudba k siréně

Zcela svébytně se rozhodl pracovat s městským zvukem Orchestr Berg, jenž se zaměřuje na současnou hudbu. Jeho ředitelku Evu Kesslovou a uměleckého šéfa Petera Vrábela zvuk zkoušky sirén inspiroval k sérii originálních poledních mikrokoncertů. K projektu přizvali hudební skladatele,

jejichž úkolem bylo 140 sekund trvající nekolísavý tón sirén zakomponovat do svého nového komorního díla. Celkem tak vzniklo dvacet skladeb, které ve světové premiéře postupně zazněly na různých místech – v parku, na koupališti, v kostele, na školách atd. – a které v přímém přenosu přenášel i Český rozhlas. Hudba k siréně dokonce po dlouhém půlstoletí pro Českou republiku získala prestižní mezinárodní cenu Prix Italia. Na webu hudbaksirene.cz si můžete pustit všech dvacet skladeb, mezi jejichž autory je mimo jiné vítězka skladatelské soutěže České filharmonie Jana Vöröšová, dále Petr Wajsar či Slavomír Hořínka. Hudbou k siréně se Orchester Berg snaží upozorňovat na krásu zdánlivě všedních zvuků, které nás obklopují. Projekt nepravděpodobně pokračuje stále a snad se brzy uskuteční i v Praze 7.

Oči nestačí

Zaposlouchejte se, naučte se vnímat své okolí všemi smysly a uvědomte si, které zvuky považujete za příjemné a chtěli byste je ve městech zachovat, a které ne. Nemusíte ani nikam chodit, stačí otevřít okna. Nebo se podle návodu Murrayho Schafera vydat na takzvaný soundwalk – tedy procházku, při níž zkoumáte zvukovou krajinu kolem vás. „V dnešní relativně hlučné městské krajině se lidé naučili neposlouchat. Svět navíc klade velký důraz na vizuální podněty, takže ty zvukové jsou často upozaděné. Zvuková procházka pomůže ‚otevřít uši a objevit nový svět‘. Intenzivně naslouchat je možné totiž kdekoliv – doma, v obchodě, na ulici, na nádraží či v lese...“ říká Eva Kesslová z Orchestru Berg a dodává: „Hlavním smyslem našich zvukových procházek je zaposlouchat se do zvukové podoby města – do zvuků, které často v běžném životě filtrujeme.“

Průkopník akustické ekologie, který nás provázel celým textem, již zvuky na našem světě neloví. Zemřel 14. srpna 2021. Díky němu se mnoho lidí dozvědělo, co znamená zvuková krajina a jak o ní přemýšlet. Nezbyvá, než se s tématem městských zvuků rozloučit slovy Murrayho Schafera: „Svět je v určitém smyslu skladba. Jedna obrovská hudební kompozice, která neustále zní, nikde nezačíná a nejspíš ani nikde nekončí, a my tuto obrovskou zázračnou skladbu, která se kolem nás odehrává, komponujeme. Můžeme ji vylepšit, ale stejně tak i zkazit. Přidávat do ní více hluků nebo naopak nádherných zvuků. Záleží jen na nás.“

Zvukové znečištění

Podle průzkumu Světové zdravotnické organizace (WHO) je po kvalitě ovzduší hluk druhou největší environmentální příčinou zdravotních problémů. Podle dat uvedených na webu Evropské komise je silniční doprava v Evropě hlavním zdrojem hluku. Statistiky ukazují, že nadměrnému hluku silniční dopravy (nadměrný hluk je zvuk přesahující 55 decibelů) je vystaveno asi 125 milionů Evropanů. Více než 37 milionů je vystaveno působení hluku překračujícímu 65 decibelů. Hluk železniční dopravy nad 55 decibelů obtěžuje téměř 8 milionů lidí a hlukem letecké dopravy přesahujícím 55 decibelů trpí kolem 3 milionů obyvatel. Průměrně způsobený hluk nad 55 decibelů trápí ve městech nejméně 300 000 obyvatel. Evropa je na tom přitom ve srovnání s ostatními kontinenty, hlavně s rozvojovým světem, ohledně rušivého hluku zatím stále dobře.

Zvuky Prahy

Bruslaři na Počernickém rybníku nebo Ranní popeláři. I tak se jmenují příspěvky na webu Sonicity.cz, jenž je zaměřený na zvukovou krajinu Prahy. Do elektronické databáze mohou lovci zvuků nahrát cokoli, co jim v jejich okolí připadá zajímavé. Vznikla jako součást projektu, který založil v roce 1998 zvukový umělec, pedagog a hudebník Peter Cusack, a kromě Prahy mapuje například zvukovou kulisu Londýna, Chicaga či Peking. Pražský portál aktuálně obsahuje na 1293 zvukových „pohlednic“ z různých míst od centra metropole až po její periferii. Hlavní myšlenkou projektu je obrátit pozornost obyvatel měst ke zvukům, které je obklopují, a poukázat na důležitost zvukové skladby prostředí. „Chtěli jsme zviditelnit tento aspekt prostředí, který se nám zdál trochu upozaděný,“ komentuje vznik databáze jeden z jejích zakladatelů Miloš Vojtěchovský.

→ www.sonicity.cz

Města A paměť

Projekt Cities and Memory (Města a paměť) vytváří zvukovou mapu světa, na které můžeme slyšet, jak zní zvířata všech možných živočišných druhů, pralesy na druhé straně zeměkoule nebo třeba protesty v Portugalsku či v Egyptě, pochody proti Trumpovi nebo brexitu, ze kterých až mrazí. Můžete si ale pustit i uklidňující zvuky oceánů, deště, bouřky i různých planet. Do projektu se již zapojilo více než 1600 lovců zvuků, což z něj dělá jeden z největších zvukových projektů na světě. Pomocí zvuku se městům snaží porozumět i další umělecké projekty, jedním z nich je Tuned City, jiným například Radio Aporee.

→ www.citiesandmemory.com

→ www.tunedcity.net

→ www.aporee.org

Naslouchejte světu kolem nás

Každý rok na začátku května oslavujeme den poslouchání, který je zaměřen na zpěv ptactva. Vítání ptačího zpěvu navazuje na tradici založenou v roce 1983 v Birminghamu pod názvem Dawn Chorus Day, kde místní ornitologové přišli s nápadem přivítat vždy první neděli v květnu přicházející jaro. Akci později převzali partneři BirdLife International v celé Evropě, a Vítání se tak stalo nejmasovější ornitologickou akcí vůbec. Tradičně si připomínáme také Světový den naslouchání, který se poprvé slavil v roce 2010. Jako den pro oslavu byl vybrán 18. červenec, protože jde zároveň o výročí narození Murrayho Schafera – propagátora myšlenky, že umění naslouchat a slyšet patří k bytostným hodnotám, které nás nejen činí lidmi, ale také nás propojuje se světem, a proto je minimálně stejně důležité jako ostatní smysly. Spíše než pouhé naslouchání hovoru jiných lidí byl tento světový den ustanoven, aby upozornil na způsob, jakým lidé potřebují naslouchat světu kolem nás, a zvýšil povědomí o životním prostředí a akustické ekologii.

<https://www.praha7.cz/slyset-v-praze-cvrcky>